

Koncz János:

KÖZGONDOLKODÁS ÉS ÉRTÉKREND

Az MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága 1972-ben és 1984-ben széles körű elemzések, tudományos viták alapján vizsgálta a közgondolkodás helyzetét, szocialista vonásai erősítésének feladatait. A munkában részt vettek a területi pártszervek, tanácsok, tömegszervezetek és -mozgalmak, a szakmai szervezetek. A témakör kapcsán az egyik tisztázandó kérdés a közgondolkodás definiálása. Elemzéseink során mégis úgy döntöttünk, hogy nem adunk egy teljes igényű terminológia-meghatározást, hanem a közgondolkodást olyan társadalmi folyamat részeként kezeljük, amely a közhangulat, a közvélemény, a cselekvés sorába építhető. Ezek a kategóriák egymással kölcsönhatásban léteznek. A közhangulat viszonylag mozgékony megnyilvánulást jelent, gyors reagálást az egyes eseményekre, éppen ezért is keveredik benne a realitástartalom és olykor az egyoldalúság is. A napi politikai munkában figyelembe kell venni a hangulatot, de a politikát nem lehet erre építeni. A hangulat része a közgondolkodásnak, épül arra és kölcsönhatást is gyakorol. Összefügg az értékrenddel is, bár jellege miatt inkább az érdeket veszi figyelembe, és abban is számos pillanatnyi elemet és a közvetlen érdeket.

A közvélemény stabilabb, lassabban változó megnyilvánulás, gyökerei mélyebbek, alaposabbak, mint a közhangulaté. Viszonylag tisztult megnyilvánulás, kevesebb a végletesség, az egyoldalúság. Az időtényezőket illetően a közvélemény valamelyest vissza és előre is tekint.

A közgondolkodás alapjait tekintve időtálló tényező, változása a társadalmi lét és a tudat dialektikus összefüggésének fontos eleme. Lényeges része a múlt-, a jelen- és a jövőtudat. A körülmények változása és a nevelés nagymértékben befolyásolja a közgondolkodást.

A cselekvés mindezeknek konkrét megnyilvánulása. Döntő értékmérő a konkrét alkotásban való részvétel, amely kifejezi és formálja a közgondolkodást, és mérhetővé teszi a tudat állapotát. A fentiek alapján néhány tartalmi kérdést igyekszünk megvizsgálni, részben egyetemes, részben hazai tényezőket. Ami az egyetemes kérdéseket illeti, ezek közül egyik legdöntőbb a béke ügye. A közgondolkodásban az értékrendet tekintve az első helyen áll. A középkorú és az idősebb nemzedéknél tapasztalati háttér is van a háborúról, amelyet igyekszik a fiatalabb nemzedéknek is továbbadni. A közgondolkodásban jelen van a kialakult veszélytényezők reális felismerése, és ez nagy tömegeket a béke megvédése melletti cselekvő kiállásra ösztönöz. Ugyanakkor tapasztaljuk azt is, hogy olykor kisebb csoportokban, nem ritkán a fiatalok körében bizonyos kilátástalanság-érzéssel is találkozunk, amely leszerel a napi cselekvésben. A közművelődés fontos feladata, hogy tudatosítsa a XX. század történelmi változásainak legfontosabb elemeit: a béke esélyei szempontjából. Ennek során különösen fontos szerepet kap az erdőgyensúly kialakulásának bemutatása, jelentőségének megítélése. Ilyen alapon kell foglalkoznunk a békés egymás mellett élés bemutatásával is, különös tekintettel az ifjúság körében. Fel kell lépni mindenféle pacifista megnyilvánulással szemben, amely különösen az ifjúság körében jelenthet problémát. Főrekednünk kell arra, hogy az enyhülés nevelte fiatalokat feszültséggedzettebbé tegyük, és egyszerre folytassuk a békére és a honvédelemre való nevelést.

A közgondolkodásban alapvető értéket képvisel a szocializmus építése, valósága. Mind nagyobb tömegek számára természetes közeg, olykor megfelelő történelmi vagy nemzetközi összehasonlítás nélkül. A közgondolkodásban a szocializmus reális vonásai keverednek bizonyos kommunisztikus elvárásokkal. Olykor a mai szocializmus értékrendje keveredik a majdani kommunizmus értékrendjével. A közművelődés sokat tehet azért, hogy a mainál reálisabb szocializmus-képünk alakuljon ki. Tudatosítanunk kell a szocializmus történelmi fejlődésének, előretörésének jelentőségét. Nem vitatható, hogy a szocializmus, mint társadalmi és mint eszmerendszer egyaránt hatalmas fejlődést ért el a XX. században. Ugyanakkor nem várt ellentmondások, konfliktusok, sőt válságok is jelentkeztek, amelyeknek tanulságait mindenképpen tudatosítani kell. Ma már látjuk, hogy a szocializmus építése lényegesen hosszabb történelmi folyamat, mint ahogy ezt még néhány évtizeddel ezelőtt is gondoltuk. Ebben a folyamatban igen nagy szerepe van vívmányaink megvédésének, gazdagításának. Az emberi tényező jelentősége mind nagyobb, amelyet a mindennapi munkában érzékeltetnünk kell.

A kapitalizmussal kapcsolatban is a közgondolkodásban keverednek reális és felületes elemek. Nem ritkán bizonyos turistakép alakul ki, és a külszín mögötti ellentmondások háttérbe szorulnak. A kapitalizmus általános válsága egy hosszú folyamat, történelmi időszak, és ennek során még a kapitalizmus tartalékai is felszínre kerülnek. Reálisan kell látnunk, hogy a két társadalmi rendszer egymás mellett élése hosszú időszakot vesz igénybe, éppen ezért kölcsönös érdek a kapcsolatok építése, egyebek között a kulturális életben is. Látnunk kell, hogy a kapitalizmus velünk szemben nem ritkán igen agresszív ideológiai fevékenységet folytat, egyebek között a fellazítás keretében. Épít a kelet-európai sajátosságokra, a nemzeti és a nemzetiségi kérdésben igyekszik szítani a naciona-

lizmust, támogatni a létező ellenzék minden megnyilvánulását. A közművelődés sokat tehet azért, hogy a kapitalizmusról is reális képünk alakuljon ki. Kapcsolatainkban az együttműködés, a verseny, a vita és az osztályharc egyaránt jelen van. A Magyar Népköztársaság nemzetközi tevékenysége az élet minden területén, így a kultúrában is hangsúlyozza a kapcsolatok fejlesztésének szükségét, amelyet egyebek között az Európai Kulturális Fórum megszervezése is szolgált.

Számos globális problémát lehetne még sokoldalúan elemezni a közgondolkodás és az értékrendszer szemszögéből, gondoljunk a világ energia-, nyersanyag-, élelmezési, környezetvédelmi, népesedési stb. problémáira. Ezek jelentősége az utóbbi évtizedben megnőtt a közgondolkodásban. Egyes problémákat emberközelpen is érzékelünk, gondoljunk az energia- vagy éppen a környezetvédelmi gondokra. Közgondolkodásunkat az irányba kell orientálni, hogy a problémák közös internacionalista megoldás keresését szolgálja. A KGST széleskörű programot dolgozott ki az ezredfordulóig, és kezdeményezi a problémák közös megoldásának kutatását a más társadalmi rendszerű országokkal is. A létező problémák megoldásának számos útját kell feltárni, azt világosan látva, hogy a "zöldek" programja nem megoldás, hiszen nem lehet a tudományos-technikai forradalomban a "vissza a természethez" elvet képviselni. Természetes dolog, hogy a technikai haladás, a beavatkozás a természetbe negatív következményekkel járhat. Ez a civilizáció történetében mindig így volt. A feladat mindig az, hogy az előrevivő fejlesztések minél kevesebb kárt okozzanak a természetben és ugyanakkor szolgálják az emberi haladást is. A közművelődés sokat tehet annak érdekében, hogy a különböző kérdésekkel felelősen, tudományos igénnyel foglalkozzunk. Sajnos időnként túl sok tudománytalan nézettel találkozunk, a Bernunda-háromszögtől a csillagjósáslásig. Ezek helyett a külön-

böző problémák okainak bemutatását, a megoldási utak keresését kell képviselnünk.

A hazai kérdéseket illetően az egyik fontos problémakör a történelmi értékeink jelenléte a közgondolkodásban. A mindennapokban az értékekkel együtt értékzavarokkal is találkozunk. Az egyoldalú hőskultusz éppúgy zavaró, mint a gyakran előforduló deheroizálás. A tömegek és a személyiség szerepét a valódi kölcsönhatásban kell vizsgálni. Nem ritkán találkozunk a tényismeret hiányával, mely zavaró lehet egy-egy időszak reális megítélésében. Gyakor egyoldalúan megszépülnek, máskor befeketednek korszakok, amely semmiképpen nem fogadható el. A mainál pontosabb képpel kell rendelkezünk a XX. század hazai fejlődésének egészéről és természetesen nemzetünk egész történelméről. Most, amikor a felszabadulásunk 40. évfordulójára emlékezünk, végig kell gondolnunk azt is, hogy alig tíz év múlva egybe fog esni a honfoglalás 1100. és a felszabadulás 50. évfordulója.

A közművelődésben úgy kell erre felkészülnünk, hogy nemzetünk itteni történelmének évszázadai és ezen belül a fél évszázad gazdagítsa nemzeti tudatunkat, szocialista hazafiságunkat. Ismertetnünk kell a nemzet történet kiemelkedő eseményeit és hétköznapijait egyaránt. Egységet kell teremtenünk a harcoló és a munkával alkotó hazafiság tiszteletében. A reformkor nagy gondolata, a "Hass, alkoss, gyarapíts..." nem véletlenül vált időtállóvá és mai munkánknak is fontos elemévé. Ugyanakkor a nemzet értékeit védő, harcoló hőseinknek is biztosítani kell a megfelelő tiszteletet. A jövőben szervezettebb összhangban kell foglalkoznunk a nemzet történet és a munkásmozgalom-történet kapcsolatával. Természetesen nemcsak évfordulókon kell a történelmi kérdésekkel foglalkoznunk, hanem a mindennapokban is, hiszen így tudjuk a társadalom egészének, és ezen belül különösen az ifjúságnak a történelmi gyökerű gondolkodását formálni.

A mai kérdéseket illetően közgondolkodásunk - ért-
hetően - különösen fontosnak tartja gazdasági helyzetün-
ket. Értékeli a teljes foglalkoztatottság megteremtését,
a munkához való jog gyakorlati megvalósítását. Értékeli
az élet- és munkakörülmények fejlődését, szociális vív-
mányait, az ingyenes egészségügyi ellátást, kulturális
eredményeinket. Ugyanakkor zavarok is vannak közgondolko-
dásunkban. A szocialista munkakultúra akadozva fejlődik.
Ennek ugyanis csak egyik eleme a teljes foglalkoztatott-
ság, más tényezői is vannak. A legnagyobb gazdasági tar-
talékunk abban fogalmazható meg, hogy mintegy 20-25 szá-
zalékkal kevesebb anyagból és energiával kellene termel-
nünk, és a nemzeti munkaidő jelenleg elpazarolt mintegy
20-25 százalékát meg kell takarítanunk.

Ezek mellett még nem sikerült megfelelő közgondol-
kodást kialakítani, márpedig ez előrehaladásunk alapve-
tő tényezője. A gazdaságirányítás folyamatos korszerűsíté-
se, a tulajdonosi tudat továbbfejlesztése számos tar-
talékot ad még a jövő számára. Nem ritkán találkozunk
olyan véleménnyel, amely a 3x8-ast kéri számon mai való-
ságunktól. Ezt akkor vizsgáljuk reálisan, ha először is
a munkaidő teljes és hatékony hasznosítását állítjuk
feladataink középpontjába, hiszen nálunk általában 40
órás munkahét van. Ebből általában 30-at dolgozunk, és -
statisztikai számítások szerint - a mai munkakultúrával
mintegy heti 48-50 órát kell annak érdekében dolgoznunk,
hogy életszínvonalunk stabilizálódjon vagy valamelyest
javuljon. Nagymértékben rajtunk múlik, hogy a munkaidő
gazdaságos és hatékony kihasználását biztosítsuk. Csak
ennek alapján válhat reális programmá az életszínvonal
stabilizálása vagy érzékelhető növelése. A közművelődés
sokat tehet azért, hogy a munkaerő iskolázottsága, fel-
készültsége és az igények között a mainál reálisabb össz-
hang alakuljon ki, és minőségi munkaerőgazdálkodásról
beszélhessünk.

Ami a társadalmi kérdéseket illeti, közgondolkodásunk igen nagy értéknek tartja a párt vezető szerepét és tömegkapcsolatát, a különböző szervek és szervezetek rendezett működését, összességében a szocialista népi-nemzeti egységet. Ennek során az osztályok és a rétegek, a falu és a város közeledik egymáshoz, erősödik a szocialista demokrácia, rendezettek az állam és az egyház viszonyai, fejlődik nemzetiségpolitikánk, és lehetne még sorolni az eredményeket. Ugyanakkor arról se feledkezzünk meg, hogy a szocialista népi-nemzeti egységet régi vagy újkeletű problémák időnként zavarják. A közgondolkodást zavarja egy szűk réteg átlagon felüli anyagi helyzete, olykor kérkedő, fennhéjázó magatartása. Itt joggal igényel az anyagi helyzettől függő igazságosabb köztelherviselést. Hazánkban több százezerre tehető a társadalom periferiáján élők száma, köztük nem kevesen halmozottan hátrányos helyzetűek. Egy részük becsülettel végigdolgozott aktív kor után nyugdíjasként került nehéz helyzetbe. A közművelődés is többet törődhetne az öregekkel. De vannak más problémák is. Sajnos nem sikerült visszaszorítani a közveszélyes munkakerülést, a lumpen magatartást, az alkoholizmust. Növekszik a bűnözés, a közrend veszélyeztetőinek a száma, ami zavarja az emberek normális társadalmi közérzetét. A jövőben több területen kell annak érdekében munkálkodnunk, hogy csökkenjenek vagy legalább is ne növekedjenek azok a negatív megnyilvánulások, amelyeket joggal bírál az egészséges közvélemény. Természetesen vannak olyanok is, akik politikai meggyőződésből igyekeznek a népi-nemzeti egységet lazítani, gondolunk a szűk körű, de létező ellenzékre. A közművelődésnek az a feladata, hogy az ellenzék ne jusson tömegbefolyáshoz, hanem azok a nemzeti értékek kapjanak megfelelő publicitást, amelyek előre viszik a társadalom építését.

Közgondolkodásunkban állandóan erősödnek a marxizmus-leninizmus ideológiai hatásai. Ugyanakkor reálisan számolunk azzal, hogy az ideológiai életben még hosszú ideig a pluralizmus lesz a jellemző. Nekünk az a feladatunk, hogy a marxizmus-leninizmus ideológiája alapján vizsgáljuk az új kérdéseket, és gazdagítsuk szocialista vitakultúránkat. Ebből a szempontból sokat tehet a propagandával együtt a közművelődés, a tömegkommunikáció is.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a közgondolkodásban erősödnek a szocialista értékek, a szocialista erkölcs, ennek részeként a humanizmus, a szocialista munkaközösségi és magánéleti kultúra. Ez a folyamat azonban nem mindig azonos ütemű és egyenes vonalú, olykor meglen-
dül, esetleg egy-egy eredmény stabilizálása érdekében lassúbb ütem is indokolttá válhat, de a lényeg a tendencia előremutató alakulása. A lét és a tudat dialektikája erre is érvényes, egyaránt kell a körülmények alakulásával és a neveléssel foglalkoznunk. Az általános tendenciákon belül mindenkor fontos a konkrét helyi elemzés, és ennek alapján megfelelő programok kialakítása, megvalósítása. A tudományos ismeretterjesztés eddig is sokat tett a szocialista közgondolkodás fejlesztéséért, egy egészséges értékrend kialakításáért, amelyet a mostani nyári egyetem vitája is jól segít, gazdagít.